

Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy

Anna Falkowska

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Prawo jest na naszej stronie!

**www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl**

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy

Anna Falkowska

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Warszawa 2010

Recenzent:
Prof. zw. dr hab. Mirosław Nesterowicz

Wydawca:
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący:
Maż Joanna

Opracowanie redakcyjne:
Studio Diament

Skład, łamanie:
Studio Diament

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2010

ISBN: 978-83-264-1125-0
ISSN: 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (22) 535 80 00, (22) 535 82 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

*Kochanym
Rodzicom*

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Wstęp	17
Rozdział I	
Przepisy obowiązujące w zakresie rękojmi na ziemiach polskich do 1934 r.	27
1. Mozaika rozwiązań prawnych w zakresie prawa cywilnego na ziemiach polskich w 1918 r.	27
2. Kodeks Napoleona	31
2.1. Ogólna charakterystyka Kodeksu Napoleona	31
2.2. Ukształtowanie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi	34
2.3. Odpowiedzialność za wady fizyczne	36
3. Kodeks cywilny austriacki (ABGB)	45
3.1. Ogólna charakterystyka ABGB	45
3.2. Ukształtowanie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi	48
3.3. Odpowiedzialność za wady fizyczne	49
4. Kodeks cywilny niemiecki (BGB)	56
4.1. Ogólna charakterystyka BGB	56
4.2. Ukształtowanie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi	58
4.3. Odpowiedzialność za wady fizyczne.....	60
5. Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego.....	67
5.1. Ogólna charakterystyka Zwodu Praw Cesarstwa Rosyjskiego	67
5.2. Ukształtowanie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi ...	71
5.3. Odpowiedzialność za wady fizyczne	73
6. Podsumowanie	76

Rozdział II

Przebieg prac nad przepisami o rękojmi w kodeksie zobowiązań	77
1. Sekcja Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej RP – skład, struktura organizacyjna oraz jej przekształcenia	77
2. Źródła pomocnicze w pracach Komisji Kodyfikacyjnej	81
2.1. Szwajcarski kodeks zobowiązań	82
2.1.1. Ogólna charakterystyka szwajcarskiego kodeksu zobowiązań	82
2.1.2. Ukształtowanie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi	83
2.1.3. Odpowiedzialność za wady fizyczne	85
2.2. Projekt francusko-włoski	93
2.2.1. Ogólna charakterystyka projektu francusko-włoskiego	93
2.2.2. Projekt francusko-włoski w pracach Komisji Kodyfikacyjnej	95
2.2.3. Ukształtowanie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi	98
2.2.4. Odpowiedzialność za wady fizyczne	99
2.2.5. Umowna rękojmia za należyłą sprawność	103
3. Główne projekty kodeksu zobowiązań	105
4. Podsumowanie	120

Rozdział III

Odpowiedzialność za wady fizyczne rzeczy

w świetle kodeksu zobowiązań	122
1. Systematyka przepisów o rękojmi	122
2. Charakter odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi	124
3. Zwolnienie sprzedawcy od obowiązku rękojmi	131
4. Możliwość modyfikacji kodeksowego zakresu odpowiedzialności z tytułu rękojmi w drodze umowy	133
4.1. Rozszerzenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi	134
4.2. Ograniczenie lub wyłączenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi	136
5. Pojęcie wady fizycznej rzeczy	139
5.1. Odpowiedzialność sprzedawcy nieruchomości za oznaczony obszar	140
5.2. Sprzedaż według próbki lub wzoru	142

6. Wyłączenie odpowiedzialności sprzedawcy za wady fizyczne	145
7. Odpowiedzialność sprzedawcy za wady jawne	146
8. Uprawnienia nabywcy rzeczy dotkniętej wadą fizyczną	151
8.1. Uprawnienie do odstąpienia od umowy	154
8.2. Żądanie obniżenia ceny	160
8.3. Żądanie dostarczenia zamiast rzeczy wadliwych takiej samej ilości rzeczy wolnych od wad	162
9. Obowiązki i uprawnienia kupującego w wypadku ujawnienia wady fizycznej rzeczy nadesłanej mu z innej miejscowości	166
9.1. Regulacja w obrocie powszechnym	166
9.2. Regulacja w obrocie handlowym	168
10. Uprawnienia z tytułu rękojmi a roszczenia odszkodowawcze kupującego	171
11. Utrata uprawnień z tytułu rękojmi	175
11.1. Regulacja w obrocie powszechnym	175
11.2. Regulacja w obrocie handlowym	178
12. Terminy dochodzenia praw z tytułu rękojmi za wady fizyczne ...	183
13. Podsumowanie	186

Rozdział IV

Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi

w latach 1939–1964	188
1. Okres II wojny światowej	188
2. Regulacja odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi w obrocie powszechnym w latach 1944–1964	190
2.1. Wpływ przemian ustrojowych po II wojnie światowej na funkcjonowanie kodeksu zobowiązań	190
2.2. Orzecznictwo w zakresie rękojmi za wady fizyczne	196
3. Regulacja odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi w obrocie uspołecznionym w latach 1944–1964	198
3.1. Przepisy szczególne normujące odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi w obrocie uspołecznionym	198
3.2. Modyfikacja odpowiedzialności za wady w obrocie uspołecznionym	205
4. Przebieg prac nad przepisami o rękojmi w nowym kodeksie cywilnym	218
5. Podsumowanie	230

Rozdział V

Odpowiedzialność sprzedawcy za wady fizyczne rzeczy po 1965 r.	232
1. Zmiany wprowadzone przez kodeks cywilny z 1964 r.	232
1.1. Systematyka przepisów o rękojmi 232	232
1.2. Pojęcie wady fizycznej 233	233
1.3. Wyłączenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi 237	237
1.4. Możliwość modyfikacji kodeksowego zakresu odpowiedzialności z tytułu rękojmi w drodze umowy 239	239
1.5. Wady fizyczne objęte odpowiedzialnością z tytułu rękojmi 241	241
1.6. Uprawnienia nabywcy rzeczy dotkniętej wadą fizyczną 243	243
1.7. Uprawnienia z tytułu rękojmi a roszczenia odszkodowawcze kupującego 257	257
1.8. Akty staranności 261	261
1.9. Obowiązki i uprawnienia kupującego w wypadku ujawnienia wady fizycznej rzeczy nadesłanej z innej miejscowości 265	265
1.10. Terminy do dochodzenia uprawnień z tytułu rękojmi 266	266
1.11. Wzajemny stosunek odpowiedzialności z tytułu rękojmi i gwarancji 271	271
2. Modyfikacja odpowiedzialności z tytułu rękojmi w obrocie uspołecznionym w latach 1965–1990 273	273
2.1. Uwagi ogólne 273	273
2.2. Pojęcie wady fizycznej i zakres odpowiedzialności sprzedawcy 275	275
2.3. Akty staranności 278	278
2.4. Uprawnienia z tytułu rękojmi 281	281
2.5. Braki ilościowe 283	283
2.6. Kary umowne i roszczenia odszkodowawcze 284	284
3. Rękojmia przy sprzedaży z udziałem konsumentów do 2003 r. 286	286
4. Dwie wielkie nowelizacje kodeksu cywilnego – z 1990 r. i 1996 r. 295	295
5. Kres rękojmi w stosunkach z konsumentami – ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego 302	302
6. Podsumowanie 313	313
Zakończenie 316	316
Bibliografia 333	333

Wykaz skrótów

Źródła prawa i projekty aktów prawnych

ABGB	– <i>Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch</i> , austriacki kodeks cywilny z 1811 r.
BGB	– <i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> , niemiecki kodeks cywilny z 1896 r.
CO	– <i>Code des Obligations</i> , szwajcarski kodeks zobowiązań z 1911 r.
dyrektywa 1999/44/WE	– dyrektywa 1999/44/EC Parlamentu Europejskiego oraz Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji (Dz. Urz. WE L 171 z 7.07.1999, s. 12)
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
k.h.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. – Kodeks handlowy (Dz. U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.)
kodeks Napoleona	– Kodeks Napoleona z 1804 r.
k.z.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.)
o.w.d.	– o.w.d. z 1956 r.; o.w.d. z 1959 r.; o.w.d. z 1963 r.
o.w.d. z 1956 r.	– załącznik nr 2 do zarządzenia Przewodniczącego PKPG z dnia 15 października 1956 r. w sprawie przydziałów, rozdzielników, uzgodnień dostaw i ogólnych warunków dostawy (M.P. Nr 89, poz. 1016)

- ul style="list-style-type: none; padding-left: 0;">
- o.w.d. z 1959 r. – załącznik nr 2 do zarządzenia Przewodniczącego PKPG z dnia 9 kwietnia 1959 r. w sprawie przydziałów, rozdzielników, uzgodnień dostaw i ogólnych warunków dostaw pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej (M.P. Nr 37, poz. 167 z późn. zm.)
- o.w.d. z 1963 r. – załącznik nr 2 do zarządzenia Przewodniczącego PKPG z dnia 2 kwietnia 1963 r. w sprawie przydziałów, rozdzielników, uzgodnień dostaw i ogólnych warunków dostaw w obrocie krajowym pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej (M.P. Nr 34, poz. 172 z późn. zm.)
- o.w.s. – o.w.s. z 1966 r.; o.w.s. z 1973 r.; o.w.s. z 1982 r.
- o.w.s. z 1966 r. – załącznik do zarządzenia Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów z dnia 7 października 1966 r. w sprawie ogólnych warunków umów sprzedaży oraz umów dostawy w obrocie krajowym pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej (M.P. Nr 57, poz. 276 z późn. zm.)
- o.w.s. z 1973 r. – załącznik do uchwały nr 192 Rady Ministrów z dnia 3 sierpnia 1973 r. w sprawie umów sprzedaży oraz umów dostawy między jednostkami gospodarki uspołecznionej (M.P. Nr 36, poz. 218 z późn. zm.)
- o.w.s. z 1982 r. – załącznik do uchwały nr 207 Rady Ministrów z dnia 27 września 1982 r. w sprawie umów sprzedaży oraz umów dostawy między jednostkami gospodarki uspołecznionej (M.P. Nr 26, poz. 235 z późn. zm.)
- p.o.p.c. – ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311 z późn. zm.)
- projekt francusko-włoski – francusko-włoski projekt kodeksu zobowiązań i umów (*Progetto di Codice delle obbligazioni e dei contratti/Projet de Code des obligations et des contrats*)
- r.u.s.p.k. – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowych warunków zawierania i wykonywania umów sprzedaży między przedsiębiorcami a konsumentami (Dz. U. Nr 96, poz. 851)
- r.u.s.u.k. – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1995 r. w sprawie szczegółowych warunków zawierania i wykonywania umów sprzedaży rzeczy ruchomych z udziałem konsumentów (Dz. U. Nr 64, poz. 328)

- uchwała nr 71 – uchwała nr 71 Rady Ministrów z dnia 13 czerwca 1983 r. w sprawie ogólnych warunków sprzedaży detalicznej towarów oraz ogólnych warunków gwarancyjnych dotyczących towarów trwałego użytku, sprzedawanych przez jednostki handlu społecznego (M.P. Nr 21, poz. 118)
- u.w.s.k. – ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. Nr 141, poz. 1176 z późn. zm.)
- ZGB – *Zivilgesetzbuch*, szwajcarski kodeks cywilny z 1911 r.
- Zwód Praw – Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego z 1832 r.
- III nowela – III nowela do ABGB – rozporządzenie cesarskie z dnia 19 marca 1916 r. (D.p.p. nr 69)

Periodyki

- Acta UW. – Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo
- Prawo
- Acta UW. – Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa
- Prz. Prawa i Admin. i Administracji
- Apel.-W-wa – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie
- a.z.u.s. – austriacki zbiór ustaw sądowych z lat 1780–1848
- Biul. SA Ka – Biuletyn. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach i Sądów Okręgowych
- Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego
- CPH – Czasopismo Prawno-Historyczne
- D.p.p. – austriacki dziennik praw państwa
- DPP – Demokratyczny Przegląd Prawniczy
- Dz. Pr. – Dziennik Praw Państwa Polskiego (1918–1919)
- Dz.Pr.K.P. – Dziennik Praw Królestwa Polskiego
- Dz. U. – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (1919–1939, 1944–1952 i od 1990); Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1952–1989)
- Dz. U. R. – Dziennik Urzędowy Rzeszy
- Dz. Urz. MHW – Dziennik Urzędowy Ministerstwa Handlu Wewnętrznego

Dz. Urz. MHWiU	–	Dziennik Urzędowy Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług
Dz. Urz. WE L	–	Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich, seria L
Dz.U.Z.C.Z.W. i F.P.	–	Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wołyń i Frontu Podolskiego
GP	–	Gazeta Prawna
GSW	–	Gazeta Sądowa Warszawska
IBPS	–	Instytut Badania Prawa Sądowego
IPiP PAN	–	Instytut Państwa i Prawa Polskiej Akademii Nauk
KPP	–	Kwartalnik Prawa Prywatnego
M.P.	–	Monitor Polski
M. Praw.	–	Monitor Prawniczy
ND	–	Nowe Drogi
NP	–	Nowe Prawo
OSA	–	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	–	Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Orzeczenia Izby Pierwszej (1918–1932); Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Orzeczenia Izby Cywilnej (1933–1939 i 1945–1952); Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej (1953–1961); Orzecznictwo Izby Cywilnej Sądu Najwyższego (1962); Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1963–1982); Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Administracyjna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1982–1989); Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1990–1994); Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (od 1995).
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich (1921–1939 i od 1990 r.)
OSPika	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych (1957–1989)
PiP	–	Państwo i Prawo
PiŻ	–	Prawo i Życie
PN	–	Przegląd Notarialny
PPA	–	Przegląd Prawa i Administracji

PPH	–	Przegląd Prawa Handlowego
PS	–	Przegląd Sądowy
PUG	–	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPE	–	Ruch Prawniczy i Ekonomiczny (lata 1958–1960)
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny (lata 1925–1939 oraz od 1961 r.)
Rzeczposp.	–	Rzeczpospolita
St.I.S.	–	Studia Iuridica Silesiaca
ZNIBPS	–	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ	–	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

Inne

BBWR	–	Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
b.m.w.	–	brak miejsca wydania
b.r.w.	–	brak roku wydania
GKA	–	Główna Komisja Arbitrażowa
j.g.u.	–	jednostka gospodarki uspołecznionej
KC PPR	–	Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej
MHW	–	Minister Handlu Wewnętrznego
MHWiU	–	Minister Handlu Wewnętrznego i Usług
OKA	–	Okręgowa Komisja Arbitrażowa
PKPG	–	Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego
RM	–	Rada Ministrów
RP	–	Rzeczpospolita Polska
SA	–	Sąd Apelacyjny
SN	–	Sąd Najwyższy
SW	–	Sąd Wojewódzki
TBSP	–	Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa
WSE	–	Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu
w Poznaniu		

Wstęp

*Si le droit civil est la plus juridique des branches du droit, la théorie des obligations est la plus juridique des parties du droit civil*¹.

R. Savatier

Jeżeli rzeczywiście – jak pisze R. Savatier – prawo zobowiązań jest „najbardziej prawniczą” częścią prawa cywilnego, to na gruncie prawa zobowiązań szczególne miejsce zajmuje kwestia odpowiedzialności sprzedawcy za wady fizyczne. Jak stwierdził J. Skąpski: „Rękojmia za wady fizyczne przy sprzedaży stanowi jeden z trudniejszych działów prawa zobowiązaniowego. Budzi ona wiele wątpliwości teoretycznych, a regulujące ją w różnych kodeksach przepisy dają podstawę do powstania licznych sporów. Nie inaczej przedstawia się sytuacja na gruncie prawa polskiego”². Dlatego też warto poświęcić uwagę genezie oraz rozwojowi tej instytucji prawnej w polskim ustawodawstwie.

Umowa sprzedaży jest najczęściej zawieraną umową zarówno w obrocie konsumenckim, jak i gospodarczym. Wadliwość przedmiotu sprzedaży wywołuje nie tylko dotkliwe skutki ekonomiczne, lecz także wiele problemów prawnych. Celem niniejszej rozprawy jest omówienie całości problematyki związanej z odpowiedzialnością sprzedawcy za wady fizyczne rzeczy w prawie polskim, rozpoczynając od kodeksu zobowiązań z 1933 r., a kończąc na najnowszych regulacjach stanowiących implementację dyrektywy Unii Europejskiej.

Analiza instytucji rękojmi na ziemiach polskich, prowadzona w niniejszej rozprawie, obejmuje okres od 1918 r. do dnia dzisiejszego. Powrót niepodległego bytu państwa polskiego w 1918 r. oznaczał możliwość autonomicznego kształtowania nowych rodzimych rozwiązań prawnych,

¹ R. Savatier, *Cours de droit civil*, Paris 1944, s. 1.

² J. Skąpski, *Uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne*, NP 1967, nr 11, s. 1408.

jednakże przy wykorzystaniu dotychczas obowiązujących przepisów dzielnicowych. Sięgnięcie tak daleko wstecz pozwoliło na przedstawienie całokształtu instytucji rękojmi w jej historycznym rozwoju – od jej genezy związanej z pracami w łonie międzywojennej Komisji Kodyfikacyjnej, do zastąpienia jej w obrocie powszechnym regulacjami wynikającymi z wdrożenia prawa unijnego.

Przedstawienie genezy instytucji rękojmi w prawie polskim wymagało dokonania analizy przepisów obowiązujących w zakresie umowy sprzedaży i instytucji rękojmi na ziemiach polskich do 1933 r.: kodeksu Napoleona, ABGB, BGB i t. X cz. 1 Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego. Zagadnieniom tym poświęcony został pierwszy rozdział niniejszej książki.

Następnie prześlędzono przebieg prac nad przepisami o rękojmi w kodeksie zobowiązań (rozdział II). W pierwszej kolejności przedstawiony został w niezbędnym zarysie skład Sekcji Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej RP i jej struktura organizacyjna. W ocenie autorki istotne było bowiem wskazanie czołowych postaci, które wywarły wpływ na kształt instytucji rękojmi w nowoczesnym prawie polskim. Syntetycznie wskazano również poszczególne etapy obrad nad kodeksem zobowiązań. Następnie analizą objęto dwa źródła pomocnicze, które odegrały istotną rolę w trakcie prac nad unifikacją prawa obligacyjnego (szwajcarski kodeks zobowiązań i francusko-włoski projekt kodeksu zobowiązań i umów). Szczegółowe rozważania poświęcono również głównym projektom, które opracowywane były w Komisji Kodyfikacyjnej. Jednocześnie wskazana została geneza poszczególnych artykułów dotyczących rękojmi w kodeksie zobowiązań.

W rozdziale trzecim przedstawiono kształt instytucji rękojmi w kodeksie zobowiązań. W dalszych podrozdziałach szczegółowej analizie poddano zagadnienia powstające na tle odpowiedzialności sprzedawcy za wady. Jednocześnie prześlędzone zostały poglądy doktryny i dorobek orzecznictwa w tym zakresie.

Kolejny, czwarty rozdział poświęcono odpowiedzialności sprzedawcy za wady w latach 1939–1964. Poza krótkimi uwagami dotyczącymi czasu II wojny światowej główne uwagi dotyczą funkcjonowania instytucji rękojmi w radykalnie zmienionych po wojnie warunkach społeczno-ustrojowych. Wskazany został dorobek powojennego orzecznictwa odnoszący się do przepisów kodeksu zobowiązań o rękojmi. Zasadnicza jednak część analizy dotyczy nowych szczególnych regulacji w obrocie społecznym. W nich bowiem uwidoczniły się przeobrażenia polskiej gospodarki.

Odzwierciedlenie nowej sytuacji polityczno-gospodarczej zobrazowane zostało licznymi orzeczeniami arbitrażu gospodarczego. W rozdziale tym przedstawiono również prace nad regulacją rękojmi w nowym kodeksie cywilnym.

Ostatni, piąty rozdział obejmuje analizę odpowiedzialności za wady od 1965 r. W pierwszej kolejności przedstawiono zmiany wprowadzone przez kodeks cywilny w zakresie rękojmi za wady fizyczne rzeczy. Oprócz zmian normatywnych zaprezentowane zostały liczne wypowiedzi doktryny i bogaty dorobek orzecznictwa z tego okresu. Następnie wskazane zostały modyfikacje odpowiedzialności z tytułu rękojmi w obrocie społecznym oraz przy sprzedaży z udziałem konsumentów. Dalsze uwagi poświęcono zmianom, jakim instytucja rękojmi uległa w wyniku transformacji ustrojowej i gospodarczej, która dokonała się w Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. Analizą objęte zostały dwie wielkie nowelizacje kodeksu cywilnego – z 1990 r. i 1996 r. Ostatnia część pracy dotyczy wprowadzenia do prawa polskiego nowych unormowań zastępujących w stosunkach z konsumentami tradycyjną rękojmię. W sposób syntetyczny przedstawiono główne wady i zalety nowej regulacji prawnej.

Ze względu na ograniczone ramy niniejszej rozprawy poza jej zakresem znalazło się kilka kwestii – bądź o niewielkim znaczeniu w praktyce, bądź też powiązanych jedynie pośrednio z tematem niniejszej książki. Pominęto mianowicie zagadnienie wad prawnych rzeczy sprzedanej, gdyż częstotliwość ich występowania jest znacznie mniejsza niż wad fizycznych.

W pracy zostały jedynie zasygnalizowane, bez głębszej analizy, regulacje szczególne dotyczące odpowiedzialności sprzedawcy za wady zwierząt. Kwestie te bowiem mają niewielkie znaczenie dla poruszanej problematyki.

Niniejsza książka swym zakresem objęła problematykę rękojmi tylko w ramach handlu wewnętrznego. W rozprawie nie poruszono zagadnienia odpowiedzialności z tytułu rękojmi w eksporcie i imporcie, ponieważ stanowi ono odrębny przedmiot badawczy.

Nie były też przedmiotem analizy inne instytucje związane z odpowiedzialnością cywilną za nienależytą jakość świadczenia: gwarancja, odpowiedzialność kontraktowa, odpowiedzialność deliktowa, odpowiedzialność za produkt³. Ich analiza wykracza bowiem poza ramy niniejszego

³ Zob. w tym zakresie m.in. M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność cywilna za szkody wyrządzone wprowadzeniem do obrotu rzeczy niebezpiecznych z wadami*, Palestra 1983, z. 11, s. 4–19; idem, *Odpowiedzialność za produkt*, KPP 1993, z. 4, s. 475–485; E. Bagińska, *Nowe unormowanie odpowiedzialności cy-*

opracowania. Z tych też względów praca nie dotyczy również błędu co do jakości rzeczy jako prawnego instrumentu umożliwiającego ochronę nabywcy⁴.

Rozprawa nie objęła również analizy odpowiedzialności za wady przy innych niż sprzedaż umowach (np. przy umowie o dzieło, umowie komisu, umowie leasingu) oraz innych instytucji prawnych, do których zastosowanie znajdują przepisy o rękojmi przy sprzedaży, np. *datio in solutum* (art. 453 k.c.)⁵.

Problematyka rękojmi była przedmiotem licznych artykułów naukowych oraz odpowiednich ustępów w komentarzach do poszczególnych normujących ją kodeksów. W zakresie przepisów obowiązujących na ziemiach polskich do 1933 r. najlepiej zbadane przez polskich prawników okresu międzywojennego zostały regulacje austriackiego kodeksu cywilnego (ABGB) oraz kodeksu Napoleona. Odnośnie do pierwszego z tych aktów dużą pomoc w odtworzeniu ówczesnych regulacji, poglądów doktryny i orzecznictwa stanowią prace S. Wróblewskiego⁶ oraz W. Dbałowskiego i J. Przeworskiego⁷. Dogłębną i niezwykle cenną analizę w przedmiocie instytucji rękojmi zawierają także dwie prace R. Longchamps de Bériera⁸.

Z licznej literatury dotyczącej kodeksu Napoleona cenne, z uwagi na przedmiot niniejszej rozprawy, było opracowanie M. Planiola⁹ oraz artykuł L. Krysińskiego¹⁰. Dla odtworzenia dorobku orzecznictwa w zakresie rękojmi niezwykle użyteczne okazały się dwa zbiory: *Prawo cywilne obowiązujące*

wilnej za produkt, PS 2000, nr 9, s. 40–61; wyrok SN z dnia 26 marca 1984 r., II CR 57/84, OSPiKA 1985, z. 3, poz. 58, LEX nr 2994, z glosami A. Szpunara (s. 146–148) i E. Łętowskiej (s. 149–151).

⁴ Zob. w tym zakresie Z. Wasiak, *Błąd co do jakości rzeczy* (w:) A. Rembieliński (red.), *Studia z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa dla uczczenia 50-lecia pracy naukowej prof. dr. hab. Adama Szpunara*, Warszawa–Łódź 1983, s. 45–56.

⁵ Zob. w tym zakresie m.in. P. Drapała, *Świadczenie w miejsce wykonania (datio in solutum)*, PiP 2003, z. 12, s. 28–41; wyrok SN z dnia 17 kwietnia 2002 r., IV CKN 985/00, OSP 2003, z. 7–8, poz. 97, LEX nr 55487, wraz z glosą P. Drapały, s. 416–418.

⁶ S. Wróblewski, *Powszechny austriacki kodeks cywilny*, cz. I i II, Kraków 1914.

⁷ W. Dbałowski, J. Przeworski, *Kodeks cywilny zawierający obowiązującą w okręgach sądów apelacyjnych w Krakowie i Lwowie oraz sądu okręgowego w Cieszymine ustawę cywilną, ustawy i rozporządzenia dodatkowe, z uwzględnieniem ustawodawstwa polskiego, oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1927.

⁸ R. Longchamps de Bériera, *Rękojmia z powodu wad i braków a obowiązek świadczenia. Studium z austriackiego prawa cywilnego*, Lwów 1916; *Rękojmia w trzeciej noweli do austriackiego kodeksu cywilnego*, odbitka z PPA 1917, rok 42, z. 3–4, s. 1–15.

⁹ M. Planiol, *O zobowiązaniach. Dowody, nauka ogólna o zobowiązaniach, umowy*, Warszawa 1928.

¹⁰ L. Krysiński, *O odpowiedzialności sprzedawcy za wady zurowotowe*, PS 1869, t. III, s. 233–236.

na obszarze b. Kongresowego Królestwa Polskiego z dodaniem tekstu francuskiego, ustaw uzupełniających i związkowych oraz orzecznictwa kasacyjnego¹¹ oraz Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem¹².

W zakresie kodeksu cywilnego niemieckiego (BGB) brak natomiast szczegółowych opracowań w języku polskim z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Pewne syntetyczne informacje o regulacjach zawartych w tym kodeksie dostarczyły publikacje F. Zolla i A. Ohanowicza¹³. Dlatego też autorka korzystała z niemieckich komentarzy do BGB, tych przede wszystkim z okresu międzywojnia, jednakże ze względu na niedużą ich liczbę, sięgnęła również do opracowań z lat późniejszych.

Stosunkowo ubogo przedstawia się również literatura w zakresie t. X cz. 1 Zводу Praw. Najcenniejsze uwagi odnośnie do zagadnienia będącego przedmiotem niniejszej książki zawiera rozdział F. Bossowskiego zawarty w encyklopedii A. Peretiatkowicza¹⁴. Pewnych wartościowych informacji, jednakże o charakterze ogólnym, dostarczyła również praca E. Waśkowskiego¹⁵. Na uwagę zasługuje ponadto tłumaczenie Zводу Praw dokonane przez Z. Rymowicza i W. Świącickiego, pomocne dla niniejszej pracy ze względu na przytoczenie przez autorów dorobku orzecznictwa¹⁶.

W przedmiocie Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej szczegółowych informacji udziela znakomite dzieło L. Górnickiego¹⁷. Wiadomości na temat przebiegu prac oraz harmonogramu obrad nad kodeksem zobowiązań autorka zaczerpnęła również z publikacji wydawnictwa

¹¹ J.J. Litauer (red.), *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze b. Kongresowego Królestwa Polskiego z dodaniem tekstu francuskiego, ustaw uzupełniających i związkowych oraz orzecznictwa kasacyjnego*, Warszawa 1929.

¹² *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem*, zbiór wydany w Warszawie w 1914 r.

¹³ F. Zoll, *Prawo cywilne dzielnic polskich (w zarysie)*, cz. III: *Prawo cywilne b. dzielnicy pruskiej*, oprac. F. Zoll i A. Ohanowicz, t. I, Warszawa–Kraków, b.r.w.; A. Ohanowicz, *Zarys prawa cywilnego byłej dzielnicy pruskiej*, cz. II: *Zobowiązania*, Poznań 1922.

¹⁴ F. Bossowski, *Prawo cywilne ziem wschodnich (w): A. Peretiatkowicz (red.), Encyklopedia prawa obowiązującego w Polsce*, cz. III: *Prawo cywilne*, Poznań 1925, s. 195–214.

¹⁵ E. Waśkowski, *Kodeks zobowiązań a 1 cz. X t. Zводу Praw*, Wilno 1934.

¹⁶ Z. Rymowicz, W. Świącicki, *Prawo cywilne ziem wschodnich*, tom X cz. I Zводу Praw Rosyjskich. Tekst podług wydania urzędowego z roku 1914, z uwzględnieniem zmian, wprowadzonych przez ustawodawcę polskiego, oraz ustawy związkowe, tudzież judykatura Sądu Najwyższego i B. Senatu Rosyjskiego, Warszawa 1932.

¹⁷ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000.

Komisji Kodyfikacyjnej¹⁸. Niezwykle cenną pomoc w tym zakresie stanowiły również publikacje A. Lityńskiego¹⁹ i S. Grodziskiego²⁰.

Stosunkowo ubogo przedstawia się polska literatura na temat szwajcarskiego kodeksu zobowiązań. W zakresie regulacji rękoi pewne cenne uwagi zawiera praca H. Konica z 1930 r.²¹ Uwagi o charakterze ogólnym znajdujemy też w artykułach z okresu dwudziestolecia międzywojennego²². Brak natomiast prac wskazujących na poglądy doktryny na temat poszczególnych rozwiązań prawnych. Dlatego też autorka oparła się przede wszystkim na komentarzach obcojęzycznych do szwajcarskiego kodeksu zobowiązań²³. Brak również polskiego tłumaczenia szwajcarskiego prawa obligacyjnego. Podczas analizy unormowań rękoi autorka posługiwała się tekstem francuskim kodeksu²⁴. Projekt francusko-włoski kodeksu zobowiązań i umów w literaturze polskiej był jedynie przedmiotem przyczynków o charakterze ogólnym. Interesująca praca R. Longchamps de Bériera *Quelques observations sur le projet franco-italien de code des obligations* objęła tylko część ogólną prawa zobowiązań²⁵. Cennych uwag dostarczył z kolei artykuł krytyczny tego autora²⁶. Tekst projektu przełożył na język polski

¹⁸ Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach, *Projekt kodeksu zobowiązań przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej w dniach 23–27 czerwca 1933*, z. 1, Warszawa 1933.

¹⁹ A. Lityński, *Ku własnemu prawu we własnym państwie. Tworzenie prawa sądowego w II Rzeczypospolitej*, *Miscellanea Iuridica*, t. IX, Tychy 2007, s. 37–48; *idem*, *Długa droga kodyfikowania prawa cywilnego w Polsce*, CPH 2001, z. 1, s. 343–359; *idem*, *Z dziejów kodyfikacji prawa cywilnego w Polsce (zagadnienia wybrane)* (w:) *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Profesora Antoniego Agospowicza*, Katowice 2000, s. 152–165; *idem*, *Dwie wielkie transformacje prawa sądowego w Polsce XX wieku. Koncepcje i ich realizacja* (w:) A. Ajnenkiel (red.), *W pięćsetlecie Konstytucji Nihil Novi. Z dziejów stanowienia prawa w Polsce*, Warszawa 2006, s. 108–128.

²⁰ S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, CPH 1981, z. 1, s. 47–81; *idem*, *Z dziejów unifikacji polskiego prawa cywilnego*, CPH 1985, z. 2, s. 291–300; *idem*, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947)*, KPP 1992, z. 1–4, s. 9–56; *idem*, *W osiemdziesięciolecie Komisji Kodyfikacyjnej (Geneza i struktura)*, PiP 2000, z. 4, s. 11–21 oraz (w:) D. Trapkowska (red.), *Tworzenie prawa w Polsce. Tradycja i współczesność*, Warszawa 2000, s. 19–32.

²¹ H. Konic, *Prawo o zobowiązaniach. Zobowiązania szczególne. Wykład ustaw obowiązujących w b. Królestwie Kongresowym z uwzględnieniem przepisów innych dzielnic oraz kodeksu szwajcarskiego*, cz. I, Warszawa 1930, s. 83–84.

²² Np. H. Konic, *Nowe prawo o zobowiązaniach w Szwajcarii*, GSW 1912, nr 24; K. Dunin, *Nowy kodeks cywilny szwajcarski*, GSW 1908, nr 45.

²³ Np. H. Becker, *Obligationenrecht*, Berne 1941; H. Oser, W. Schönenberger, *Das Obligationenrecht*, Zürich 1929.

²⁴ *Code de Obligations (livre cinquième droit des obligations)*, brak miejsca wydania, 1950.

²⁵ R. Longchamps de Bériera, *Quelques observations sur le projet franco-italien de code des obligations (Partie générale)*, Varsovie 1931.

²⁶ R. Longchamps de Bériera, *Projekt francusko-włoski o zobowiązaniach z 1927 r. Uwagi krytyczne, ze względu na kodyfikację prawa o zobowiązaniach w Polsce*, GSW 1929, nr 24.

J. Wasilkowski²⁷. Motywy projektu sporządzone przez jego twórców, opublikowane wraz z tekstem projektu, rozczarowują natomiast swoją ogólnikowością w zakresie odpowiedzialności z tytułu rękoi²⁸. Z członków komitetu francusko-włoskiego późniejsze publikacje poświęcili projektowi jedynie R. Ruggiero²⁹ oraz A. Azara³⁰. Na uwagę zasługują ponadto prace F. Maroi (ograniczone niestety tylko do części ogólnej zobowiązań)³¹, P. Viforeanu³² oraz A. Saffa i C. Vivante³³.

Z literatury odnoszącej się do kodeksu zobowiązań wymienić należy przede wszystkim publikacje zasłużonych w pracach nad projektem kodeksu członków Komisji Kodyfikacyjnej: R. Longchamps de Bérier³⁴ oraz L. Domańskiego³⁵. Z przyczynków analizujących szczegółową kwestię rękoi na uwagę zasługują artykuły H. Bermiana³⁶, W. Wechslera³⁷ oraz A. Szpunara³⁸.

Literatura odnośnie do praktyki orzeczniczej w okresie II wojny światowej przedstawia się dość skromnie. Ostatnio ukazała się jednak cenna monografia A. Wrzyszcza, która niezależnie od tytułu zawiera także informacje na temat sądownictwa polskiego w Generalnym Gubernatorstwie³⁹.

²⁷ Projekt kodeksu francusko-włoskiego zobowiązań i umów. Tekst ostateczny, przyjęty w Paryżu, w październiku 1927 roku, przeł. J. Wasilkowski, brak daty i miejsca wydania.

²⁸ *Progetto di Codice delle obbligazioni e dei contratti. Testo definitivo approvato a Parigi nell'Ottobre 1927 – Anno VI. Projet de Code des obligations et des contrats. Texte définitif approuvé à Paris en Octobre 1927.* Roma. Provveditorato Generale dello Stato. Libreria 1928. Anno VI.

²⁹ R. Ruggiero, *Il progetto del codice delle obbligazioni e dei contratti dinanzi alla critica* (w:) *Studi in onore di Alfredo Ascoli pubblicati per il XLII anno del suo insegnamento*, Messina 1931, s. 773–809.

³⁰ A. Azara, *Della locazione secondo il progetto italo-francese per un codice unico delle obbligazioni e dei contratti* (Disposizioni generali), *Rivista di diritto civile* 1928, nr 6.

³¹ F. Maroi, *Il progetto italiano-francese sulle obbligazioni*, I. – parte generale, Modena 1928.

³² P. Viforeanu, *Contribution a l'étude du contrat dans le projet franco-italien et en droit comparé*, Paris 1932.

³³ A. Saffa, C. Vivante, *Intorno al „Progetto di codice delle obbligazioni e dei contratti”*, *Rivista del diritto commerciale e del diritto generale delle obbligazioni* Volume XXVI, Milano 1928.

³⁴ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, wyd. III opracowane przez J. Górskiego, Poznań 1948 oraz Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu w opracowaniu głównego referenta projektu Prof. Romana Longchamps de Bérier*, z. 7, art. 294–369, Warszawa 1937.

³⁵ L. Domański, *Institucje kodeksu zobowiązań. Komentarz teoretyczno-praktyczny. Część szczególna*, t. 1, Warszawa 1938.

³⁶ H. Berman, *Kilka uwag do przepisów kodeksu zobowiązań o rękoi i błędzie*, PS 1934, nr 8.

³⁷ W. Weschler, *Rękoi a roszczenia z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania w przypadku wad fizycznych rzeczy sprzedanej*, *Głos Prawa* 1927, nr 7–8, s. 381–416.

³⁸ A. Szpunar, *Roszczenia z tytułu rękoi za wady fizyczne*, *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne* 1945, nr 1, s. 21–29.

³⁹ A. Wrzyszcza, *Okupacyjne sądownictwo niemieckie w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945. Organizacja i funkcjonowanie*, Lublin 2008.

Zmiany w zakresie odpowiedzialności sprzedawcy wprowadzone po II wojnie światowej znalazły odzwierciedlenie przede wszystkim w regulacjach odnoszących się do obrotu uspołecznionego. Wśród prac w tym przedmiocie bardzo pomocne okazało się zwłaszcza opracowanie M. Madeya⁴⁰.

Z niezwykle bogatej i różnorodnej literatury tworzonej na przestrzeni niemal 40 lat na gruncie kodeksu cywilnego (1964–2003) na uwagę zasługują odpowiednie fragmenty komentarzy do kodeksu cywilnego autorstwa M. Nesterowicza⁴¹, C. Żuławskiej⁴² oraz S. Buczkowskiego⁴³. Szczególne miejsce zajmuje też obszerny *System prawa cywilnego* zarówno w wersji z lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia⁴⁴, jak i w nowym opracowaniu z początków XXI w.⁴⁵ Niezmiernie cenne uwagi dla niniejszej rozprawy zawierają prace M. Nesterowicza⁴⁶ i C. Żuławskiej⁴⁷. Zagadnienie rękojmi stanowiło ponadto przedmiot wielu artykułów i drobniejszych przyczynków naukowych. Wśród autorów licznych publikacji wskazać należy: E. Łętowską, M. Madeya, J. Mayzla oraz Z.K. Nowakowskiego.

W chwili obecnej nie istnieje żadne kompleksowe opracowanie całości problemu problematyki związanej z instytucją rękojmi w prawie polskim. Celem niniejszej pracy było nie tylko syntetyczne ujęcie całości tych zagadnień, lecz także ukazanie ich w perspektywie rozwoju historycznego oraz wskazanie wpływu obcych ustawodawstw na polskie regulacje prawne w tym zakresie. Autorka ma nadzieję, że praca stanowi nie tylko wkład w dziedzinie nauki historii prawa, ale będzie także pomocna dla praktyków. Zawiera bowiem przegląd poglądów orzecznictwa i koncepcji doktryny z ponad 70 ostatnich lat.

W niniejszej monografii autorka starała się ukazać genezę rękojmi za wady w prawie polskim XX wieku, funkcjonowanie tej instytucji pod rządami kodeksu zobowiązań i kodeksu cywilnego oraz próbowała porównać ją

⁴⁰ M. Madey, *Rękojmia przy dostawach w obrocie uspołecznionym w PRL*, Warszawa 1965.

⁴¹ M. Nesterowicz, *Sprzedaż* (w:) J. Winiarz (red.), *Kodeks cywilny z komentarzem*, Warszawa 1980, s. 525–574.

⁴² C. Żuławska, *Rękojmia za wady* (w:) G. Bieniek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia – Zobowiązania*, t. II, Warszawa 2002, s. 40–86.

⁴³ S. Buczkowski, *Rękojmia za wady* (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, Warszawa 1972, s. 1251–1324.

⁴⁴ J. Skąpski, *Rękojmia za wady* (w:) S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. III, cz. II, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 116–151.

⁴⁵ W.J. Katner, *Rękojmia za wady rzeczy* (w:) J. Rajski (red.), *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 7, Warszawa 2001, s. 97–118; L. Górnicki, *Kodyfikacja prawa prywatnego* (w:) M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. I, Warszawa 2007, s. 75–126.

⁴⁶ M. Nesterowicz, *Ochrona prawna nabywcy pojazdu mechanicznego z wadami*, Warszawa 1988.

⁴⁷ C. Żuławska, *Zabezpieczenie jakości świadczenia*, *Studia Cywilistyczne*, t. XXIX, Warszawa–Kraków 1978, s. 5–92.

z obecnie obowiązującymi unormowaniami w tym zakresie. Założeniem niniejszej rozprawy było również zbadanie wpływu prawa innych państw na poszczególne przepisy kodeksu zobowiązań dotyczące rękojmi i określenie, w jakim zakresie rozwiązania te zostały przejęte do prawa polskiego, w jaki natomiast sposób twórcy kodeksu zobowiązań zmodyfikowali obowiązujące ówczesnie przepisy, wprowadzając nowe regulacje prawne.

W niniejszej rozprawie autorka starała się udowodnić zasadniczą tezę, zgodnie z którą przepisy o rękojmi wypracowane w okresie dwudziestolecia międzywojennego stały na bardzo wysokim poziomie, zarówno pod względem merytorycznym, jak i techniczno-legislacyjnym. Dzięki tym walorom przepisy te przetrwały w zasadniczo zmienionych po II wojnie światowej warunkach gospodarczo-ustrojowych oraz w znacznej mierze posłużyły jako baza rozwiązań prawnych wprowadzonych w kodeksie cywilnym z 1964 r.

W niniejszej rozprawie autorka zamierzała również wykazać, że praca legislacyjna poparta szerokimi studiami prawnoporównawczymi może skutkować, jak w tym wypadku, przyjęciem spójnych i precyzyjnych rozwiązań prawnych. Prześledzenie genezy instytucji rękojmi pozwoliło na weryfikację tezy, że nowoczesny kształt tej instytucji w prawie polskim wynikał z połączenia rozwiązań prawnych różnych państw. Dzięki bowiem doskonałej znajomości tekstów zagranicznych aktów prawnych i doktryny tego okresu twórcom kodeksu zobowiązań udało się stworzyć dzieło oryginalne i ponadczasowe.

Badania nad korzeniami polskiej regulacji instytucji rękojmi pozwoliły również zweryfikować kolejną tezę o dominującym wpływie niemieckiego kodeksu cywilnego oraz szwajcarskiego kodeksu zobowiązań w tej materii. W mniejszym stopniu oparto się na rozwiązaniach zawartych w ABGB, kodeksie Napoleona i projekcie francusko-włoskim. W niewielkim zakresie natomiast za wzór posłużył przestarzały Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego.

Z powyższym wiąże się kolejna teza, zgodnie z którą kształt nadany instytucji rękojmi w kodeksie zobowiązań nie był powieleniem żadnej z obowiązujących w okresie międzywojennym regulacji. Stanowił on efekt twórczych badań członków Komisji Kodyfikacyjnej polegających na pogłębionej analizie prawnoporównawczej. W konsekwencji wybierano rozwiązania najlepiej dostosowane do istniejących wówczas warunków obrotu, a następnie modyfikowano je w sposób najbardziej zgodny z zasadą słuszności, wyważając interesy obu stron umowy sprzedaży.

Celem przeprowadzonych badań było także wskazanie wpływu zmian w zakresie ustroju społeczno-gospodarczego na funkcjonowanie

instytucji rękojmi. W związku z tym weryfikacji uległa kolejna teza, że w zakresie odpowiedzialności za wady judykatura po II wojnie światowej nie nadała nowych treści staremu prawu, tak jak miało to miejsce w przypadku wielu innych instytucji prawnych. Zasadnicze zmiany natomiast dokonane zostały za pomocą aktów pozakodeksowych. Akty te doprowadziły do deformacji klasycznej instytucji rękojmi, wprowadzając szereg swoistych reguł, zwłaszcza w odniesieniu do obrotu uspołecznionego.

Kolejna teza, która znalazła potwierdzenie w niniejszej pracy, dotyczyła charakteru ewolucji instytucji rękojmi i zakładała, że przebiegała ona w kierunku zwiększania liczby uprawnień nabywcy postrzeganego jako słabsza strona umowy sprzedaży. To rozbudowywanie środków ochrony nie zawsze jednak powodowało wzmocnienie pozycji kupującego. Na słabszą ochronę nabywcy wpływało wprowadzanie sekwencyjności korzystania z przysługujących mu uprawnień. Ponadto powiększaniu katalogu praw towarzyszyło ograniczanie możliwości korzystania z najważniejszego uprawnienia – do odstąpienia od umowy sprzedaży.

W toku przeprowadzonych badań weryfikacji poddana została również ostatnia teza dotycząca większej poprawności przepisów o rękojmi z okresu dwudziestolecia międzywojennego w stosunku do aktualnie obowiązujących unormowań. Przepisy o sprzedaży konsumenckiej zawierają szereg korzystnych regulacji dla konsumenta, jednakże analiza całokształtu skłoniła do stwierdzenia, że stanowią one krok wstecz w porównaniu z dotychczasowymi rozwiązaniami prawnymi. Na taką ocenę wpłynęła przede wszystkim wspomniana wyżej sekwencyjność realizacji uprawnień przyznanych kupującemu połączona z ograniczeniem do minimum możliwości odstąpienia przez niego od umowy. Powoduje ona bowiem „uwięzienie” konsumenta w kontrakcie, który nie spełnił jego oczekiwań⁴⁸.

Serdeczne wyrazy wdzięczności składam Panu Profesorowi dr. hab. Ryszardowi Łaszewskiemu za pomoc w wyborze tematu i zakresu rozprawy, cenne uwagi dotyczące jej treści, a przede wszystkim za okazaną mi niezmierną życzliwość na wszystkich etapach powstawania niniejszej pracy.

Słowa serdecznego podziękowania kieruję również do Panów Profesorów: prof. dr. hab. Mirosława Nesterowicza i prof. dr. hab. Adama Lityńskiego za trud recenzji, wnikliwą a jednocześnie bardzo pozytywną ocenę niniejszej rozprawy oraz za wszelkie wskazówki, które wzbogaciły niniejszą wersję monografii.

⁴⁸ E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, wyd. 2, Warszawa 2002, s. 388.

Rozdział I

Przepisy obowiązujące w zakresie rękojmi na ziemiach polskich do 1934 r.

1. Mozaika rozwiązań prawnych w zakresie prawa cywilnego na ziemiach polskich w 1918 r.

Naturalną konsekwencją połączenia w 1918 r. w jednym organizmie państwowym ziem należących uprzednio do trzech różnych zaborów było współistnienie kilku różnych systemów prawnych na terytorium jednego państwa. Po odzyskaniu niepodległości na ziemiach polskich obowiązywały bowiem w dalszym ciągu przepisy państw zaborczych. Przepisów tych nie traktowano jednak jak prawa obcego, lecz jako dzielnicowe prawa polskie¹.

W zakresie materialnego prawa cywilnego na ziemiach polskich funkcjonowało aż 5 różnych systemów prawnych:

- 1) **na obszarze byłego Królestwa Kongresowego** (województwa: warszawskie, łódzkie, kieleckie, lubelskie i zachodnia część województwa białostockiego²) – obowiązywało tzw. prawo francusko-polskie³ – II i III księga kodeksu Napoleona wraz z polskim prawem hipot-

¹ F. Ryszka (red.), *Historia Państwa i Prawa Polski 1918–1939*, cz. II, Warszawa 1968, s. 148; Z. Radwański, *Kształtowanie się polskiego systemu prawnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej*, CPH 1969, z. 1, s. 33; S. Plaza, *Historia prawa na tle porównawczym*, cz. III, *Okres międzywojenny*, Kraków 2001, s. 34.

² R. Longchamps de Bérier, *Prawo cywilne b. Królestwa Kongresowego* (w:) A. Peretiatkowicz (red.), *Encyklopedia prawa obowiązującego w Polsce*, cz. III, Poznań 1925, s. 3.

³ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1998, s. 251.

tecznym z 1818 i 1825 r.⁴, Kodeksem Cywilnym Królestwa Polskiego z 1825 r.⁵ oraz prawem o małżeństwie z 1836 r.⁶;

- 2) **na ziemiach wschodnich** (województwa: wileńskie, nowogródzkie, poleskie i wołyńskie oraz wschodnia część województwa białostockiego) – obowiązywał t. X cz. I Zводу Praw (*Swod Zakonow*)⁷;
- 3) **na terenie byłego zaboru pruskiego** (województwa: pomorskie, poznańskie i górnośląska część województwa śląskiego) – moc zachował BGB⁸;
- 4) **na obszarze byłego zaboru austriackiego** (województwa: krakowskie bez Spiszu i Orawy, lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie oraz część cieszyńska województwa śląskiego) – obowiązywał ABGB⁹;
- 5) **na niewielkim obszarze Spisza i Orawy** obowiązywało prawo węgierskie, które w dziedzinie prawa cywilnego w większości nie zostało skodyfikowane.

Tę swoistą mozaikę systemów prawnych funkcjonujących w 1918 r. na ziemiach polskich obrazuje rycina 1.

W dalszej części pracy szczegółowej analizie, z punktu widzenia ukształtowania odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy, poddane zostaną pierwsze cztery systemy prawne. Cywilnemu prawu węgierskiemu natomiast, z uwagi na niewielki obszar terytorialny i wąski zakres czasowy obowiązywania w Polsce, poświęcone zostaną krótkie uwagi w niniejszym podrozdziale.

Recypowane od 1920 r. prawo węgierskie obowiązywało na przyłączonych do Polski niewielkich obszarach północnego Spisza (170 km²) i górnej Orawy (413 km²), a więc łącznie na obszarze o powierzchni zaledwie 583 km²¹⁰. W skład Rzeczypospolitej Polskiej wcielono bowiem nie cały

⁴ Prawo o ustaleniu własności dóbr nieruchomości, o przywilejach i hipotekach z dnia 26 kwietnia 1818 r. (Dz.Pr.K.P., t. V, s. 295) oraz Prawo o przywilejach i hipotekach z dnia 13 czerwca 1825 r. (Dz.Pr.K.P., t. IX, s. 355).

⁵ Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z dnia 1 czerwca 1825 r. (Dz.Pr.K.P., t. X, s. 3).

⁶ Prawo o małżeństwie z dnia 16 marca 1836 r. (Dz.Pr.K.P., t. XVIII, s. 57).

⁷ Cz. I t. X Zводу Praw zawierała kodeks cywilny oraz odrębną ustawę o skarbowych dostawach i robotach (zob. więcej F. Bossowski, *Prawo cywilne ziem wschodnich* (w:) A. Peretiatkowicz (red.), *Encyklopedia prawa...*, cz. III, s. 195–214).

⁸ A. Ohanowicz, *Prawo cywilne b. dzielnicy pruskiej* (w:) A. Peretiatkowicz (red.), *Encyklopedia prawa...*, cz. III, s. 149.

⁹ R. Longchamps de Bérier, *Prawo cywilne b. zaboru austriackiego* (w:) A. Peretiatkowicz (red.), *Encyklopedia prawa...*, cz. III, s. 81.

¹⁰ J. Ciągwa, *Recepcja prawa węgierskiego na Spiszu i Orawie po roku 1920*, *Studia Historyczne* 1996, z. 2, s. 206.

Spisz i Orawę, lecz jedynie „częstki” tych dwóch krain geograficznych¹¹. Terytorialny zasięg prawa węgierskiego w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego ilustruje rycina 2.

Rycina 1. Mozaika rozwiązań prawnych w zakresie prawa cywilnego na ziemiach polskich w okresie międzywojennym

Źródło: opracowanie własne.

¹¹ Por. mapa zamieszczona w T.M. Trajdos (red.), *Spisz i Orawa. W 75 rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, Kraków 1995, s. 288.

Rycina 2. Terytorialny zakres obowiązywania prawa węgierskiego w Polsce

obszar obowiązywania prawa węgierskiego w Polsce

Źródło: J. Ciągwa, *Stan prawny na Spiszu i Orawie w latach międzywojennych*, St.I.S. 1986, nr 11, s. 122.

Przyznane w 1920 r. Polsce obszary Spisza i Orawy nie należały do jej terytorium nigdy przedtem¹². Obowiązujące na tym terenie prawo węgierskie w większości nie zostało skodyfikowane w dziedzinie prawa cywilnego. Podjęte w II poł. XIX w. prace legislacyjne doprowadziły jedynie do wydania częściowych regulacji prawnych¹³.

Prawo węgierskie opierało się głównie na *Tripartitum* Stefana Verbőczy'ego z 1514 r., zostało jednak znacznie zmodernizowane na przełomie lat 1847–1848 (w dziedzinie prawa cywilnego wprowadzono wówczas m.in. zasadę swobody zawierania umów)¹⁴. W zakresie prawa cywilnego prawo

¹² J. Ciągwa, *Stan prawny...*, s. 121–122; *idem*, *Recepcja...*, s. 200.

¹³ Do najważniejszych z nich należały: ustawy z 1868 i 1881 r. o wyłączeniu, kodeks postępowania cywilnego z 1868 r. (obowiązywał do 1915 r., a następnie zastąpiony został ustawą nr 1 z 1911 r.), ustawa z 1874 r. o odpowiedzialności kolei za spowodowanie szkody, kodeks handlowy z 1875 r., ustawa z 1876 r. o formie testamentu, prawo wekslowe z 1876 r., ustawa z 1894 r. o prawie osobowym małżeńskim, ustawa z 1894 r. o metrykach państwowych.

¹⁴ J. Ciągwa, *Stan prawny...*, s. 125–126.

węgierskie (zarówno spisane, jak i niespisane) wzorowane było głównie na zasadach prawa rzymskiego¹⁵.

W przedmiocie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi na polskim obszarze Spisza i Orawy obowiązywały przepisy zwyczajowego, nieskodyfikowanego prawa węgierskiego. Od dnia 25 listopada 1922 r. przepisy te zostały zastąpione przez § 922–933 ABGB.

2. Kodeks Napoleona

2.1. Ogólna charakterystyka kodeksu Napoleona

Kodeks Napoleona był efektem prac komisji kodyfikacyjnej powołanej przez Napoleona dnia 13 sierpnia 1800 r.¹⁶ Projekt kodeksu, po burzliwych obradach w łonie Rady Stanu (*Conseil d'État*), przedkładany był częściami Ciału Prawodawczemu (*Corps législatif*), które po zasięgnięciu opinii Trybunatu i radców Stanu uchwalało poszczególne partie kodeksu¹⁷. Ostatecznie Ciału Prawodawcze przyjęło kodeks w całości ustawą z dnia 21 marca 1804 r. pod nazwą **Kodeks Cywilny Francuzów** (*Code civil des Français*)¹⁸.

Kodeks Napoleona obejmował 2281 artykułów rozmieszczonych w 3 księgach¹⁹:

I księga – o osobach – zawierała przepisy z zakresu prawa osobowego, małżeńskiego (z wyłączeniem stosunków majątkowych małżeńskich) i opiekuńczego;

¹⁵ K. Rebro, *Prawo cywilne a prawo rzymskie w Słowacji po 1848 roku* (w:) A. Lityński (red.), *Dawne sądy i prawo*, Katowice 1984, s. 185–196.

¹⁶ W skład komisji weszło tylko czterech prawników, byłych praktyków, z głębokim doświadczeniem teoretycznym: Tronchet, Portalis, Bigot de Préameneu i Malleville. Nadzór nad pracami komisji sprawował Cambacérès – w czasach Dyrektoriatu minister sprawiedliwości, przewodniczący komisji kodyfikacyjnej, autor trzech wcześniejszych projektów kodeksu cywilnego (K. Sójka-Zielińska, *Kodeks Napoleona. Historia i współczesność*, Warszawa 2007, s. 54–55).

¹⁷ W ten sposób kodeks Napoleona przyjęto w 36 ustawach (częściach) w okresie od marca 1803 r. do marca 1804 r. Zob. więcej F. Zoll, *Napoleon-ustawodawca (odczyt publiczny wygłoszony w Krakowie 17 maja 1921 r.)*, Kraków 1921 (odbitka z Czasopisma Prawniczego i Ekonomicznego, rocznik XIX, z. 7 i 8), s. 1–5.

¹⁸ Nazwa ta zmieniana była jeszcze wielokrotnie. W 1807 r. na życzenie Napoleona kodeks otrzymał jego imię (*Code Napoléon*). Pierwotna nazwa kodeksu cywilnego (*Code civil des Français*) została przywrócona w 1814 i 1830 r. Dekretem z dnia 27 marca 1852 r. ponownie nadano kodeksowi nazwę *Code Napoléon* – „pour rendre hommage à la vérité historique”. Od 1870 r. jako nazwa urzędowa funkcjonuje także określenie *Code civil* (kodeks cywilny).

¹⁹ Tytuły ksiąg podaje za K. Sójka-Zielińska, *Historia...*, s. 243.

II księga – o majątkach i różnych rodzajach własności – normowała prawo rzeczowe;

III księga – o różnych sposobach nabywania własności – obejmowała prawo spadkowe, majątkowe małżeńskie i prawo obligacyjne.

Zarówno systematyka kodeksu Napoleona, jak i poszczególne przepisy kodeksu oparte zostały na zasadach prawa rzymskiego²⁰. We wszystkich działach występowały też liczne nawiązania do francuskiego prawa zwyczajowego²¹. Poprzez wprowadzenie kodeksu cywilnego dokonano bowiem unifikacji dotychczas obowiązujących we Francji zasad prawnych drogą kompromisu pomiędzy prawem rzymskim a francuskim prawem zwyczajowym²².

Początkowo kodeks Napoleona spotkał się z krytyką we Francji i poza jej granicami²³, z upływem czasu zaczęto jednak dostrzegać niewątpliwe walory tej kodyfikacji. Elastyczność sformułowań użytych w kodeksie pozwoliła bowiem orzecznictwu francuskiemu na twórczą interpretację przepisów kodeksu w duchu nowej epoki, dzięki czemu przetrwał on próbę czasu i obowiązuje we Francji do dziś²⁴. Obecnie kodeks Napoleona powszechnie oceniany jest jako arcydzieło techniki ustawodawczej²⁵. Decyduje o tym m.in. jego zwięzłość, jasność oraz piękny język – stawiające kodeks cywilny w rzędzie najlepszych kodyfikacji w dziejach ludzkości²⁶.

Na ziemiach polskich kodeks Napoleona wprowadzony został dekretem króla saskiego, a jednocześnie księcia warszawskiego, z dnia 27 stycz-

²⁰ Twórcy kodeksu Napoleona oparli się na zasadach prawa rzymskiego przedstawionych w dziele R.J. Pothier *Traité des obligations* z 1761 r., które stosowano w praktyce sądów francuskich przed wydaniem kodeksu (zob. L. Domański, *Prawo o zobowiązaniach w ogólności według projektu komitetu francuskiego do spraw zjednoczenia ustawodawczego*, GSW 1926, nr 1, s. 2; F. Zoll i J. Wasilkowski (red.), *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego*, założona przez H. Konica, t. III, Warszawa b.r.w., s. 1791).

²¹ M. Szczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1997, s. 359–360.

²² Por. R. Longchamps de Bérier, *Kodeks Napoleona*, PPA 1921, z. 7–9, s. 143.

²³ Kodeks Napoleona nazwano we Francji „robotą kilku prokuratorów prowadzonych na pasku przez żołnierza”, natomiast F.K. Savigny określił go jako „pracę dyktantów” (zob. F. Zoll, *Napoleon...*, s. 2 i 13).

²⁴ Orzecznictwo sądowe odgrywało we Francji dużą rolę. Powołanie się na sam *precedens* nie stanowiło, odmiennie niż w Anglii, dostatecznej podstawy prawnej orzeczenia sądowego, dlatego też sądy francuskie powoływały się w wyrokach na istniejący zwyczaj lub zasady słuszności, tworząc interpretując postanowienia kodeksu Napoleona i dostosowując je do stosunków społeczno-gospodarczych XX w. (zob. M. Szczaniecki, *Powszechna historia...*, s. 361). Por. także M. Nesterowicz, *Ewolucja odpowiedzialności deliktowej w prawie francuskim (na 200-lecie kodeksu Napoleona)*, PiP 2007, z. 12, s. 11.

²⁵ M. Szczaniecki, *Powszechna historia...*, s. 360; K. Sójka-Zielińska, *Historia...*, s. 243; S. Płaza, *Historia prawa...*, cz. II, s. 51.

²⁶ M. Szczaniecki, *Powszechna historia...*, s. 360.

nia 1808 r. z mocą obowiązującą od 1 maja 1808 r.²⁷ Wprowadzenie prawa francuskiego na ziemiach Księstwa początkowo wywołało opór znacznej części społeczeństwa polskiego²⁸. Po utworzeniu Królestwa Kongresowego podjęto więc intensywne prace mające na celu zastąpienie tych przepisów kodeksu Napoleona, które wzbudziły największy sprzeciw²⁹. Efektem tych prac były dwie ustawy hipoteczne z 1818 r.³⁰ i 1825 r.³¹ oraz Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r.³² Ostatni z tych aktów zastępował całą księgę I oraz tytuł V księgi III kodeksu Napoleona, normując, nieco odmiennie od prawa francuskiego, prawo osobowe i prawo małżeńskie³³. W 1836 r. w ramach represji po upadku powstania listopadowego wprowadzono w Królestwie „prawo o małżeństwie”, które uchyliło odpowiednie przepisy Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego, regulując instytucje prawa małżeńskiego według wzorów rosyjskich.

²⁷ Już w konstytucji Księstwa Warszawskiego z 1807 r. przewidziano, że „Kodeks Napoleona będzie prawem cywilnym Księstwa Warszawskiego” (art. 69 konstytucji Księstwa Warszawskiego, *Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego*, t. I, s. 2–48). Zob. także R. Longchamps de Bérier, *Kodeks Napoleona...*, s. 145–146; *idem*, *Prawo cywilne b. Królestwa Kongresowego* (w:) A. Peretiatkowicz (red.), *Encyklopedia prawa...*, cz. III, s. 3–4; A. Lityński, *Die Geschichte des Code Napoleon in Polen* (w:) *Fränkisches Zivilrecht in Europa während des 19. Jahrhunderts*, Berlin 1994, s. 253–269. Od 1810 r. kodeks Napoleona obowiązywał również w nowo utworzonych departamentach pogalicyjskich Księstwa Warszawskiego.

²⁸ R. Longchamps de Bérier, *Kodeks Napoleona...*, s. 145–146; zob. więcej na ten temat S. Płaza, *Historia prawa...*, cz. II, s. 49–50; J. Kamiński, *Prawo francuskie w Polsce* (w:) P. Dąbkowski (red.), *Pamiętnik Historyczno-Prawny*, t. X, z. 3, Lwów 1931, s. 17–33; K. Sójka-Zielińska, *Historia...*, s. 245. Na temat losów kodeksu Napoleona w Księstwie Warszawskim zob. szczegółowo H. Grynwaser, *Kodeks Napoleona w Polsce*, Themis Polska 1914, seria II, t. IV, s. 130–195 oraz A. Zarzycka, *Próby zmian Kodeksu Napoleona w Księstwie Warszawskim w latach 1814–1815* (w:) W. Uruszczak, D. Malec (red.), *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*, Kraków 2004, s. 173–179.

²⁹ K. Lutostański i H. Konic, *Prawo cywilne obowiązujące w b. Królestwie Polskim*, Warszawa 1935, s. 4–5; K. Sójka-Zielińska, *Historia...*, s. 245.

³⁰ Ustawa hipoteczna z 1818 r. (całkowita nazwa tego aktu brzmiała: „Prawo o ustaleniu własności dóbr nieruchomości, o przywilejach i hipotekach”) zastąpiła tytuł XVIII księgi III kodeksu Napoleona. Data jej uchwalenia nie jest przypadkowa – zgodnie z prawem francuskim wpisy hipoteczne musiały być odnawiane co 10 lat i termin ten upływał w Królestwie Polskim z dniem 1 maja 1818 r. Aby więc uniknąć pracochłonnego odnawiania wpisów, Sejm Królestwa Polskiego powołał deputację prawniczą w celu przygotowania nowego prawa o hipotekach (K. Lutostański i H. Konic, *Prawo cywilne...*, s. 5).

³¹ Ustawa z 1818 r. została znowelizowana w 1825 r. ustawą – Prawo o przywilejach i hipotekach.

³² Na temat Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego zob. więcej A. Słomiński, *Mysł prawnicza z dziedziny prawa cywilnego w b. Królestwie Kongresowym*, Warszawa 1923, s. 22 i n. oraz podana tam literatura.

³³ Tytuł V księgi III (art. 1387–1581) nosił nazwę: O umowie przedślubnej i o wzajemnych prawach małżonków (tłumaczenie tytułu podają za S. Zawadzki, *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim*, t. I, Warszawa 1860, s. XXIII).

Pomimo początkowych sprzeciwów, jakie budziło prawo francuskie na ziemiach polskich, z upływem czasu – wobec zaostrzających się represji carskich – kodeks Napoleona stał się symbolem odrębności narodowej Polaków mieszkających w Królestwie³⁴. Te nastroje społeczne dobrze oddaje wypowiedź S. Posnera z 1908 r. Stwierdził on m.in., że wprowadzenie kodeksu Napoleona w Polsce było „cudem dziejowym”, który w ciągu stu lat „utrzymał naszą odrębność kulturalną, naszą samoistość prawnocywilną”, gdyż „żyliśmy według swojego prawa”³⁵. Podobnie wypowiedział się R. Longchamps de Bérier: „Społeczeństwo zżyło się z kodeksem napoleońskim, z biegiem lat i z postępem demokratyzacji uznało jego pierwszorzędne zalety, a po upadku powstania listopadowego zaczęło patrzeć na kodeks jako jeden z filarów odrębności narodowej i politycznej Królestwa od Rosji, broniło go przed atakami rusyfikacyjnymi, a wreszcie pokochało tak, jak się kocha własne prawo”³⁶.

2.2. Ukształtowanie odpowiedzialności sprzedawcy z tytułu rękojmi

Odpowiedzialność z tytułu rękojmi w kodeksie Napoleona została unormowana tylko przy umowie sprzedaży, jednak kodeks wspominał o niej także przy dziale spadku (art. 884), umowie zamiany (art. 1707), umowie najmu (art. 1721) i umowie spółki (art. 1845)³⁷. Doktryna i orzecznictwo natomiast rozszerzyły zastosowanie przepisów o rękojmi przy sprzedaży do wszystkich wypadków odpłatnego przeniesienia własności³⁸. Dlatego też niektórzy autorzy postulowali umieszczenie przepisów o rękojmi

³⁴ Por. W. Sobociński, *Prawo francuskie w Niemczech a w Polsce (nowe opracowania niemieckie recepcji i refleksje porównawcze)*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, vol. XXXVII, sectio F, Lublin 1982, s. 185; K. Sójka-Zielińska, *Kodeks Napoleona...*, s. 248.

³⁵ S. Posner, *Dziś a przed stu laty. Nasz stosunek historyczny do Kodeksu*, GSW 1908, nr 22, s. 362.

³⁶ R. Longchamps de Bérier, *Kodeks Napoleona...*, s. 146.

³⁷ Kodeks Napoleona przewidywał także w art. 1440 i 1547 odpowiedzialność z tytułu rękojmi za przedmioty darowane tytułem posagu. Przepisy te utraciły jednak na ziemiach polskich moc obowiązującą od 1 stycznia 1826 r. na podstawie art. 1 prawa przechodniego do Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego (Dz.Pr.K.P., t. X, s. 291).

³⁸ R. Longchamps de Bérier, *Prawo cywilne b. Królestwa Kongresowego* (w:) A. Peretiatkowicz (red.), *Encyklopedia prawa...*, cz. III, s. 35. Zagadnienie to szczegółowo przeanalizował L. Krysiński, który wskazał na znaczenie rękojmi nawet przy umowie darowizny (zob. *idem*, *O odpowiedzialności sprzedawcy za wady zwirotowe*, PS 1869, t. III, s. 233–236).

w części ogólnej zobowiązań³⁹, jednakże tradycyjnie, za wzorem prawa rzymskiego, postanowienia o rękojmi w kodeksie Napoleona umieszczone zostały przy umowie sprzedaży.

Umowa sprzedaży unormowana została w tytule VI księgi III kodeksu Napoleona⁴⁰. Obowiązkom sprzedawcy poświęcony został dział IV tytułu VI, który składał się z trzech oddziałów:

- oddział I – rozporządzenia ogólne (*dispositions générales*),
- oddział II – o wydaniu (*de la délivrance*),
- oddział III – o rękojmi (*de la garantie*).

Oddział III o rękojmi składał się z 24 artykułów (art. 1625–1649). Zgodnie z pierwszym z tych artykułów rękojmia, której sprzedawca obowiązany był udzielić nabywcy, miała dwojaki przedmiot – pierwszym było spokojne posiadanie rzeczy sprzedanej, drugim braki ukryte tej rzeczy, czyli wady uzasadniające zwrot rzeczy (art. 1625). Kodeks Napoleona wyróżniał więc 2 rodzaje rękojmi⁴¹:

- 1) rękojmia w przypadku pokonania prawem (ewikcji) (*garantie en cas d'éviction*) – odpowiednik rękojmi za wady prawne w prawie polskim; poświęcone jej zostały art. 1626–1640 (§ 1 oddziału III);
- 2) rękojmia za wady rzeczy sprzedanej (*garantie des défauts de la chose vendue*) – odpowiednik rękojmi za wady fizyczne w prawie polskim; unormowana została w art 1641–1649 (§ 2 oddziału III).

W myśl art. 1603 na sprzedawcy ciążyły dwa główne zobowiązania: wydania rzeczy i dania co do niej rękojmi. Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi w świetle kodeksu Napoleona była więc odpowiedzialnością istniejącą *ex lege*, wynikającą z istoty stosunku zobowiązaniowego łączącego strony umowy sprzedaży⁴². Obowiązek rękojmi istniał, nawet jeśli nie przewidziano go w umowie sprzedaży, a nawet wówczas, gdy

³⁹ H. Konic, *Prawo o zobowiązaniach. Zobowiązania szczególne. Wykład ustaw obowiązujących w b. Królestwie Kongresowym z uwzględnieniem przepisów innych dzielnic oraz kodeksu szwajcarskiego*, cz. I, Warszawa 1930, s. 83–84.

⁴⁰ Tytuł VI nosił nazwę: O sprzedaży (*De la vente*) i składał się ze 119 artykułów (art. 1582–1701). Oryginalne nazwy części kodeksu Napoleona podają za *Kodex Napoleona, Code Napoléon, Codex Napoleonis*, Warszawa 1813.

⁴¹ M. Planiol wyróżniał jednak 3 rodzaje rękojmi: odpowiedzialność za wady ukryte rzeczy, zaręczenie za czyn osobisty i zaręczenie za czyn trzeciego, czyli pokonanie prawem (por. M. Planiol, *O zobowiązaniach. Dowody, nauka ogólna o zobowiązaniach, umowy*, Warszawa 1928, s. 215, 220–246).

⁴² W. Holewiński, *O zobowiązaniach podług kodeksu Napoleona. Wykład tytułu III i IV księgi trzeciej*, Warszawa 1875, s. 176.

w umowie zawarto ogólne zastrzeżenie o braku rękojmi (*stipulation de non-garantie*). Umowne zwolnienie sprzedawcy z obowiązku rękojmi było skuteczne tylko wtedy, gdy obok zastrzeżenia o braku rękojmi nabywca wyraźnie stwierdził, że nabywa na własny zysk lub stratę (*à ses périls et risques*)⁴³. Kodeksowy zakres odpowiedzialności z tytułu rękojmi mógł być zmodyfikowany wolą stron: dopuszczalne było zarówno umowne rozszerzenie, jak i ograniczenie zakresu odpowiedzialności sprzedawcy⁴⁴. Rękojmię, której zakres rozszerzono wolą stron, nazywano rękojnią umowną (*garantie de fait*) i odróżniano ją od rękojmi wynikającej z kodeksu (tzw. rękojmi prawnej – *garantie de droit*)⁴⁵.

Kodeks Napoleona nie zawierał żadnych odrębnych przepisów w przedmiocie odpowiedzialności za wady zwierząt. Kwestia ta unormowana została we Francji nowelą z dnia 20 maja 1838 r., zmienioną następnie przez kodeks rolny z 1884 r.⁴⁶ Przepisy te nie obowiązywały jednak na ziemiach polskich⁴⁷.

2.3. Odpowiedzialność za wady fizyczne

W myśl kodeksu Napoleona sprzedawca ponosił odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady ukryte rzeczy, które czyniły ją niezdatną do użytku, do jakiego ją przeznaczono, jak również za wady zmniejszające istotnie jej użyteczność w takim stopniu, że kupujący nie nabyłby rzeczy lub zapłacił za nią niższą cenę, gdyby wady te były mu znane (art. 1641). Nie każda więc wada rzeczy aktualizowała odpowiedzialność sprzedawcy, lecz jedynie taka, która charakteryzowała się następującymi cechami:

- 1) wada ukryta – zgodnie z art. 1642 sprzedawca nie odpowiadał za wady widoczne i takie, o których nabywca mógł się sam przekonać. Z uwagi na to, że kodeks nie określał, jakie wady należy traktować jako ukryte, w orzecznictwie przyjmowano, iż sędzia ostatecznie rozstrzygał na podstawie okoliczności sprawy, czy dane braki rzeczy były wadami ukrytymi. Jednakże brak doświadczenia u kupującego nie czynił ukrytą takiej wady, która widoczna byłaby dla osoby kom-

⁴³ *Ibidem*, s. 176.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 177.

⁴⁵ L. Krysiński, *O odpowiedzialności sprzedawcy...*, s. 323. Na temat rękojmi umownej zob. szczególnie s. 322–325.

⁴⁶ H. Konic, *Prawo o zobowiązaniach...*, s. 124.

⁴⁷ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1885, s. 551.

- petentnej, a jej dostrzeżenie nie wymagało od kupującego posiadania jakichś specjalnych wiadomości⁴⁸;
- 2) wada nieznana nabywcy – sprzedawca nie odpowiadał także za wady ukryte, jeśli znane były one kupującemu w momencie sprzedaży (do takiego wniosku prowadziła wykładnia art. 1641 *in fine*⁴⁹);
 - 3) wada istniejąca w momencie sprzedaży⁵⁰ – zgodnie z poglądem judykatury skarga z tytułu wad ukrytych była dopuszczalna, jeśli wady istniały „w zarodku w chwili sprzedaży”, a rozwinęły się po dokonaniu sprzedaży⁵¹. Przykładem takiej wady była niezdolność kiełkowania ziarna przeznaczonego na nasienie⁵².
 - 4) wada czyniąca rzecz niezdatną do użytku lub istotnie zmniejszająca jej użyteczność – nie powodowały odpowiedzialności z tytułu rękojmi wady, które jedynie zmniejszały przyjemność w używaniu rzeczy⁵³.

Ciężar dowodu, iż rzecz była obciążona wadą o wyżej wymienionych właściwościach, spoczywał na nabywcy⁵⁴.

Jak wyżej wspomniano, sprzedawca nie ponosił odpowiedzialności za wady widoczne oraz takie wady, o których istnieniu kupujący mógł sam się przekonać (art. 1462). Za wady widoczne (*vices apparents*) uznawano te wady, które dotyczyły zewnętrznych przymiotów rzeczy (np. kolor, wymiary rzeczy) i które z łatwością mogły być dostrzeżone przez kupującego⁵⁵. Ujawnienie takich wad co do zasady nie powodowało odpowiedzialności sprzedawcy. Orzecznictwo przyjmowało jednakże, że wydanie towaru obciążonego wadami widocznymi, nawet za zapła-

⁴⁸ Orzeczenie Sądu Najwyższego, Izby Pierwszej, nr 102 z 1927 r., cytowane w J.J. Litauer (red.), *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze b. Kongresowego Królestwa Polskiego z dodaniem tekstu francuskiego, ustaw uzupełniających i zwyczajowych oraz orzecznictwa kasacyjnego*, Warszawa 1929, s. 599.

⁴⁹ M. Planiol, *O zobowiązaniach...*, s. 221.

⁵⁰ Por. L. Krysiński, *O odpowiedzialności sprzedawcy...*, s. 224; A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego...*, s. 551; M. Planiol, *O zobowiązaniach...*, s. 221.

⁵¹ Orzeczenie Izby Podań (*Chambre des Requête*) francuskiego Sądu Kasacyjnego z dnia 26 grudnia 1906 r., opublikowane w *Recueil périodique Dalloz* z 1907 r., dział 1, s. 279 (w j. polskim cytowane m.in. w zbiorze *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim*, Warszawa 1914, s. 373–374 oraz w *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze b. Kongresowego Królestwa Polskiego...*, s. 599).

⁵² Wyrok Izby Cywilnej (*Chambre Civile*) francuskiego Sądu Kasacyjnego z dnia 22 marca 1853 r., opublikowany w *Recueil périodique Dalloz* z 1853 r., dział 1, s. 83 (cytowany także w *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim...*, s. 373 oraz w *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze b. Kongresowego Królestwa Polskiego...*, s. 599).

⁵³ M. Planiol, *O zobowiązaniach...*, s. 221.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 221.

⁵⁵ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego...*, s. 550.

tą ceny, nie stanowiło przeszkody do wniesienia skargi o rozwiązanie umowy, dopóki nabywca nie przyjął towaru i go nie sprawdził⁵⁶. Orzecznictwo francuskie odróżniało więc wydanie rzeczy od przyjęcia jej przez kupującego. Ponadto w świetle tego orzeczenia sprzedawca powinien umożliwić kupującemu zbadanie rzeczy i jego odpowiedzialność była wyłączona dopiero wtedy, gdy kupujący po sprawdzeniu rzeczy przyjął ją z wadami widocznymi⁵⁷. Sprzedawca odpowiadał natomiast z tytułu rękojmi, jeśli nabywca nie mógł dowiedzieć się o wadach np. z tego powodu, że rzecz nie znajdowała się w miejscu sprzedaży (argument z art. 1462 *in fine*)⁵⁸. Skarga o rozwiązanie umowy nie odnosiła jednak skutku, gdy nabywca nie dowiedział się przed wzięciem towaru w posiadanie o istnieniu wad widocznych z winy pełnomocnika, obowiązane go do odebrania i wysłania tego towaru⁵⁹. Wina pełnomocnika obciążała bowiem stronę umowy sprzedaży⁶⁰. Skarga o rozwiązanie umowy nie odnosiła skutku także wtedy, gdy nabywca dał swemu pełnomocnikowi niedostateczne wskazówki, wskutek czego ten ostatni nie zauważył wad widocznych rzeczy⁶¹.

Kodeks Napoleona nie nakładał na kupującego obowiązku zbadania rzeczy, jednakże w interesie nabywcy leżało dokonanie takiego badania, gdyż w przeciwnym wypadku mógł narazić się na utratę uprawnień z tytułu rękojmi, jeśli okazałoby się, że rzecz miała wady jawne⁶².

⁵⁶ Orzeczenie Izby Podań francuskiego Sądu Kasacyjnego z dnia 18 marca 1924 r., cytowane w *Themis Polska* 1926/7, vol. III, s. 177.

⁵⁷ W doktrynie francuskiej przyjmowano, iż jeśli sprzedawca, pomimo że nie był zobowiązany do rękojmi za wady jawne, zwrócił kupującemu część ceny z tytułu tych wad, nie mógł już żądać zwrotu tego, co dobrowolnie świadczył, gdyż spełnił zobowiązanie naturalne (zob. L. Krysiński, *O odpowiedzialności sprzedawcy...*, s. 221–222).

⁵⁸ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego...*, s. 550.

⁵⁹ Wyżej cytowane orzeczenie Izby Podań francuskiego Sądu Kasacyjnego z dnia 18 marca 1924 r., s. 177.

⁶⁰ Nabywca mógł wówczas jedynie wystąpić ze skargą przeciwko pełnomocnikowi na podstawie art. 1992 kodeksu Napoleona (zob. też L. Krysiński, *O odpowiedzialności sprzedawcy...*, s. 235–236).

⁶¹ Wyżej cytowane orzeczenie Izby Podań francuskiego Sądu Kasacyjnego z dnia 18 marca 1924 r., s. 177.

⁶² Por. H. Konic, *Prawo o zobowiązaniach...*, s. 114. Autor stwierdza, że „(...) braki maszyny parowej nie będą ukrytymi, jeśli wystarczy do ich ustalenia zdemontowanie głównych części składowych maszyny. Nabywca winien tego dokonać: jeśli tego zaniedbał, musi sam ponosić skutki swojej opieszałości (...)”.